

Dinin ahlakla ilgisi ne? *Dinsiz ahlak* mümkün mü? Tersini de sorabiliriz: *Ahlaksız din* mümkün mü?

Bu ikinci sorunun cevabı dinin ahlakla ilişkisini anlamak için daha uygun. Dini ahlaktan ayırabiliyorsa, ahlakı da dinden ayırma ihtimalimiz belirir.

Ancak birinci mesele tabii ki bu ikisinin tanımları: *Din* dediğimizin ne olduğunu anlamak için örneklerle bakabiliriz, *İslam* bir din, *Hristiyanlık* başka bir din, *Musevilik*, *Hinduizm*, *Budizm*, *Caynizm*, *Şinto*, *Eski Roma ve Grek dinleri*, *Şamanizm* gibi örnekler var. *Din nedir?* sorusunun (a) bütün bunları kapsayan bir cevabı olmalı ve (b) bunların arasındaki farklılıklar tanımımızı sarsmamalı. O halde mesela *tek Tanrı inancı* bu dinlerin hepsinde ortak değil ama zımnen de olsa *tanrı* fikri hepsinde mevcut. Ahiret inancı hepsinde mevcut değil ama hepsinde *gelenek* var, *cemaat* hepsinde mevcut, hepsi bir şekilde aidiyet ve kimlik üretiyor. Dinin tanımını yaparken ne olduğuna baktığımız gibi, ne olmadığını da işaret etmemiz gerek.

Bu sebeple dinin üç *almazsa olmazının* (1) yaşadığımız dünyaya dair bir anlam sunma, (2) çeşitli uygulamalardan mürekkep bir geleneği yaşatma ve (4) cemaatleşme olduğunu söyleyebiliriz. İçerik olarak baktığımızda *tanrı* veya *dünyanın görünenden ibaret olmaması* inancı mevcut olabilir ama bunların işlenmesi ve anlaşılması farklı. *Herkesin dini vardır* demek, herkes yaşadığı dünyayı onun ötesinde bir şekilde anlamlandırır, bir gelenek üzere yaşar ve toplum içinde bu dinden edindiği bir aidiyeti vardır... anlamına gelir.

İkinci tanım ise *ahlak*. Bunun *sine qua non* tarafıysa *toplum*. İnsan tek başınayken ahlaka ihtiyaç duymaz, bir adada yalnız yaşayan insanın ahlakı yoktur. Hatta ahlak *iki kişi* aranda da neşet etmez, sadece iki kişi arasında davranışları *kurallaştırmaya* lüzum bulunmaz. Ahlak üç ve daha fazla kişinin arasındaki davranış kurallarını belirler.

Bu durumda başta sorduğumuz soruyu tekrar sorabiliriz: *Ahlaksız din olur mu?* Cevabımız basit bir *hayır* olacaktır. Cemaat dinlerin *vazgeçilmez* bir unsuruydu ve *din* adını verebileceğimiz bütün oluşumlarda cemaat vardır, ahlak da bir şekilde bu cemaatin davranış kurallarını belirlemek için mevcut bulunacaktır.

Dini ahlaktan arındırmak için bunu *cemaatten* ayırmak gerekir. Eğer dini bir şekilde cemaatten soyutlarsanız ve onu bireyin kendi *kişisel tercihi* haline getirirseniz, *ahlaksız bir din* üretmek mümkün hale gelir.

Modern zamanların *kişisel din* öğretileri büyük ölçüde *ahlaki normlarınızı biz belirleyelim* demek. Ahlaki normları, yılbaşında çam ağacı süslemeyi veya Ramazan bayramında şeker vermeyi içine alacak şekilde belirleyen *mekanizmalar* din ve geleneğin zincirinden kurtulursa, dinin geri kalan tarafının kimseye bir zararı yok. İnsanlar ekonomik ve sosyal alanda kendilerine buyurulan şekilde yaşarsa, cumaları namaza gidip, Ramazan'da oruç da tutabilirler, hatta *biz başka bir dünyaya aitiz* anlamına gelecek kıyafetler giymeleri bile o kadar önemli olmaz.

O halde *ahlaksız din* ve *dinsiz ahlak* aslında kardeştir. Ahlak bir defa dinin zincirlerinden kur-

tulduğunda, modern ve güzel bir kimliğe kavuşmakla beraber daha *şekillendirilebilir* hale gelir. Homoseksüel evlilikleri mazur gören bir dinimiz olmayabilir, o halde bu dini kuralları bir kenara bırakır, *bu zamanda böyle şey olur mu* diye bir diskur benimser ve kolay kolay kimsenin itiraz edemeyeceği örneklerle *ahlakımızı* inşa ederiz. Modern ahlak veya *halk* kökünden yaratılışa atıfta bulunan *ahlaktan* daha uygun bir tabirle *etik*, insanları ahlaken *yoğurulabilir* hale getirir. Dinin *sevimsiz* gelmesinin sebebi de büyük ölçüde bu, *bu zamanda böyle şey olur mu?* refleksi de, *din bize engel oluyor* anlamına gelen *hintergedanke* de böyle.

Dinsiz ahlak oluyor mu, gördüğümüz kadarıyla oluyor, bunun kardeşi *ahlaksız din* de onunla beraber geliyor. İnsanlar ahlak kurallarını *Allah için* değil de, *içinde yaşadıkları toplum için* gözetmeye başladıklarında ne din, ne ahlak eskisi gibi kalabiliyor.